

İSNA ‘AŞERİYYE’DE İMAMIN OTORİTESİ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR*

ÖZET

Makalede Şi’a’nın en büyük kolu olan İsna ‘Aşeriyye’nin imama atfettiği nitelikler bağlamında yetkileri ve dolayısıyla otoritesi ele alınmaktadır. Hz. Peygamber gibi, Allah tarafından atanmış oluşları, dini koruma görevleri dolayısıyla ma’sum oluşları, dinî hükümleri belirleme noktasında eksiklik olmaması için en bilgili hatta Peygamberle aynı kaynaktan bilgi alır olmaları, toplumca kabul edilme açısından en faziletli olmaları yanında atanmış imam olduklarını ispatlayabilmek için mu’cize gösterebildikleri anlayışı tesbit edilmektedir. Dinde Peygamberden sonra onun yetkilerine denk bir otoriteye sahip oldukları fakat bu anlayışın tarihî olaylarla pek örtüşmediği sonucuna varılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Şi’a, İmamiyye, İsna ‘Aşeriyye, İmamet, Otorite

ABSTRACT

Imam’s Authority According to Twelver Shi’ism

This article explores the imam’s authority according to Twelver Shi’ism on the base of imam’s qualities and duties. Twelver Shi’ism believes that imams chosen by God for the duties like Prophets. For that reason they are infallible and can know everything what they need. They can show miracles to prove that they are imam. The article concludes by reaching that the imams have same authority as Prophets except having a new religion, and this tenet does not fit the historical realities.

Key words: Shi’ite, Twelver Shi’ism, Imam, Authority

1. İmamet Kavramı

Sözlükte; insanların önüne geçmek¹ anlamına gelen imamet fıkhîta cemaate namaz kıldırmaı ifade yanında imamet-i kübrâ şeklinde hilafet (devlet başkanlığı) karşılığında kullanılır². Bu haliyle Ehl-i Sünnet imamet ve hilafet kavramları arasında bir fark gözetmezken³ Şi’a’ya göre bu iki kavram birbirinden ayrıdır. Nass ve tayinle belirlenmiş lider imam, başka bir yolla müslümanların başına geçen kişi ise halifedir⁴. Şi’a’nın halifeleri imamların hakkını gasp eden olarak görmeleri dolayısıyla halife

* KTÜ Rize İlahiyat Fakültesi, Mezhepler Tarihi Öğretim Üyesi.

¹ Firûzâbâdî, Ebû’t-Tahir, *Kâmûsu’l-Muhît: el-Okyânusü’l-basît fî tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît*, (trc. Asım Efendi), İstanbul 1304-1305, IV, 179.

² Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998, s. 196.

³ Ahmed Mahmud Subhî, *Nazariyyetü’l-imâme lede’s-Şi’âti’l-İsnâ ‘Aşeriyye*, Beyrut 1411/1991, s. 20.

⁴ Hasan Onat, “Şi’î İmamet Nazariyesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 32 (Ankara 1992), s. 89.

kavramını kullanmamaları imamet kavramının Sünnî Şî'î literatürde ortak kullanımını doğurmuştur⁵.

İmamiyye'de terim olarak ise imamet: her hangi bir kişinin din ve dünya işlerinde Hz. Peygamber'in yerine genel önderliği olarak tanımlanır⁶.

İmamlar belirli sayıdadır⁷. Bunlar:

1. Ali b. Ebû Talib (40/661)
2. Hasan b. Ali (3-49/625-669)
3. Hüseyin b. Ali (4-61/626-680)
4. Ali Zeynelabidin b. Hüseyin (38-95/659-713)
5. Muhammed Bakır b. Ali (57-116/676-734)
6. Ca'fer es-Sadık b. Muhammed (80-148/699-765)
7. Musa el-Kazım b. Ca'fer (128-183/745-799)
8. Ali er-Rıza b. Musa (148-203/765-818)
9. Muhammed et-Takiyy b. Ali (195-220/811-835)
10. Ali el-Hadi en-Nakiyy b. Muhammed (212-254/828-868)
11. Hasan Askerî b. Ali (232-260/846-873)
12. Muhammed el-Mehdi b. Hasan (d. 255/869) olmak üzere oniki kişiden ibarettir⁸.

İmâmîyye geleneğine göre bunlardan her biri döneminin en bilgili, en çok ibadet eden ve en faziletli kişisi idi⁹.

⁵ Subhî, *Nazariyyetü'l-imâme*, s. 23 vd.

⁶ İbnu'l-Mutahhar Hillî, *el-Elfeyn fî imâmeti emiri'l-mü'minîn Ali b. Ebi Talib*, Beyrut 1402/1982, s. 12; a.mlf. *el-Bâbü'l-hâdî 'aşer*, (iki şerhle birlikte nşr. Mehdî Muhakkik), Meşhed 1370/1991, s. 39; Tusî, *Risâle-i İmâmet*, s. 15'ten naklen Onat, a.g.m., s. 91.

⁷ İbnu'l-Mutahhar Hillî, *Minhâcü'l-kerâme fî ma'rifeti'l-imâme*, nşr. Muhammed Reşad Salim, Kahire 1382/1962, s. 93.

⁸ İmamlar listesi ve atanmış oluşları hakkında bk. Muhammed b. Ya'kûb el-Kuleynî, *el-Kâfî*, nşr. Ali Ekber el-Gaffârî, Beyrut 1401, I, 286-329; İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Risâletü'l-İ'tikadâtü'l-İmâmiyye (Şî'î-İmâmiyye'nin İnanç Esasları)* trc. Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara 1978, s. 109, 115-117.

⁹ İbnu'l-Mutahhar el-Hillî, *Nehcu'l-hak ve keşfü's-sıdk*, nşr. Aynullah el-Hüseynî el-'Urmevî, Kum 1407, s. 255-8; a.mlf., *el-Bâb*, s. 50. Her bir imamın fazileti için bk. a.mlf., *Minhâcü'l-kerâme*, s. 96-

Malum olduğu üzere bu oniki kişiden sadece birincisi Hz. Ali fiilen halifelik yapmış, ikincisi Hz. Hasan altı ay gibi bir halifelikten sonra bu unvanını Hz. Muaviye'ye devretmiş, üçüncü imam bu uğurda savaşmış ve nihayet sekizinci imam Abbâsî halifesi Me'mun tarafından veliaht olarak tayin edilmişse de buna ulaşmadan ölmüştür. Bunlar dışındakilerin ne halifelikleri olmuş ne de onu elde etme uğrunda bir çabaları¹⁰.

2. İmamın Gaybeti ve Mehdi İnancı

Nas ile tayin edilmiş imamların sonuncusu olarak kabul edilen Muhammed el-Mehdi, babası onbirinci imam Hasan Askerî'nin hicri 260 (873) yılındaki vefatının ardından Samarra'daki evlerinin altında serdaba girerek kaybolmuştur. Halen sağ olup Kıyametten önce zulümle dolmuş dünyayı adaletle doldurmak üzere zuhûr edecektir.

Bu şekilde kısaca belirttiğimiz inanç epey ihtilaftan sonra şekillenmiştir. Onbirinci imam Hasan el-Askerî'nin 28 yaşında ölümünden sonra İmamiyye Şî'ası ölümünü kabul etmeyenler, imametın kardeşine geçtiğini kabul edenler, ölümünü kabul edip onun nesline intikal ettiğini ileri sürenler gibi birbirinden farklı görüşler ileri süren 14 veya 16 gruba ayrılmıştır¹¹. Bu ihtilaflarda dikkat çeken önemli bir nokta şudur. Onbirinci imamdan sonra imamsız kalmamak için çeşitli çıkış yolları aranmıştır. Öldü gözüküyor ama aslında kayboldu yaşıyor, imamlık kardeşi Ca'fer'e intikal etmiştir gibi görüşler yanında imamlığı devralacak bir oğlu olup olmadığı, var diyenlerin de doğum tarihi hakkında ihtilaflı rakamlar vermesidir¹². Neticenin onikinci imamın var olduğu ve yaşamakta olduğu şeklinde bağlanması gaybetinin ilk döneminde kendisiyle irtibat sağladığı belirtilen dört kişi döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönem müelliflerinden Ebu

106; ayrıca ilk imam Hz. Ali'ye has üstünlüklerden muhaliflerin naklettiklerine örnek olarak bk. a.e, s. 119-132.

¹⁰ Oniki imamın dönem ve hayatları hakkında özlü bilgiler için bk. Ethem Ruhi Fıçlalı, *İmamiyye Şî'ası*, İstanbul 1984, s. 67-105, 160-172.

¹¹ Kummî, *el-Makâlât ve'l-fırak*, s. 180-200; Nevbahtî, *Fıraku 'ş-Şî'a*, s. 79-94'ten naklen Mustafa Öz, *İmamiyye Şî'asında Onikinci İmam ve Mehdi İnancı*, İstanbul 1995, s. 23. (Öz 13 tanesini maddeledikten sonra Kummî ve Nevbahtî'nin verdiği rakamlara eldeki nüshalarda ulaşamadığını belirtir. bk. a.e., s. 23-30. Bu rakamın Gaybet-i Kübrâ'ya kadar yirmiyi aştığı hakkında bk. Said Amir Arjomand, *The Shadow of God and the Hidden Imam*, Chicago 1987, s. 40.)

¹² Ayrıntılar için bk. Öz, *Onikinci İmam ve Mehdi İnancı*, s. 23-30. İmamî toplumdaki kuşuların avam sınıfıyla sınırlı kalmayıp alimler arasında da şüpheler bulunduğu hakkında bk. Etan Kohlberg, "Gaybet Öncesi Şî'a'da İmam ve Toplum", *Dinî Araştırmalar*, trc Mazlum Uyar, III/7 (Mayıs-Ağustos 2000), s. 255 vd.

Halef el-Kummî (301/913) de İmamiyye'de onbirinci imamın soyundan gelen gaib imam inancının var olduğunu belirtir¹³.

“en-Nüvvâbü'l-erba‘a” yahut “es-Süferâü'l-erba‘a” olarak bilinen bu kişilerin imamla toplum arasında irtibat sağladığı hicri 260-329 yılları arasındaki devreye Gaybet-i Suğra denir¹⁴.

Son Sefirin ölümünden sonra günümüze kadar gelen döneme ise Gaybet-i kübrâ denilir. Bu tabir hem dönemin uzunluğu hem de imamdan haber alınamaması anlamında tam bir gaybeti ifade eder. Bu dönemde hayatta olan imam zamanı belli olmayan bir tarihte mutlaka ortaya çıkacak ve adaleti sağlayacak olan düzeni kuracaktır. Bu aşamada yeryüzü aydınlığa kavuşacak, kullar zulüm ve zulmetten kurtulacağı gibi refah ve mutluluğa ulaşacak, fakirlik ortadan kalkacağı için zekat alacak kimse dahi bulanamayacaktır¹⁵.

2003 yılı itibarıyla 1062 seneyi bulan Gaybet-i Kübrâ'da var olduğuna inanılan imamın her hangi bir yetki kullanımı söz konusu değildir. Bu dönemde imamın otoritesinin fakihlerce peyderpey üstlenilmesi ve nihayet Ayetullah Humeyni'nin velâyet-i fakih teorisi ve pratikte hükümeti ele alması ayrı bir çalışma konusudur¹⁶. Burada hicrî 260 yılına kadar bizzat, 329 yılına kadar direktifleriyle toplum içinde var olmuş imamların dinî otorite açısından durumunu ele almaya çalışacağız.

I. Dinî Otorite Bağlamında İmamet Anlayışı

İmamiyye'ye göre her dönemde bir imamın bulunması mecburidir¹⁷. Bu gereklilik onun varlığının, yokluğuna göre daha faydalı oluşundan kaynaklanır. Bu haliyle imamın bulunması bir lütuftur ve aslah prensibi¹⁸ icabı Allah'ın bir imam

¹³ Ebu Halef el-Eş'ari el-Kummî, *Kitabu'l-Makalat ve'l-fırak*, nşr. Muhammed Cevad Meşkûr, Tahran 1963, s. 103.

¹⁴ Dört sefir hakkında özlü bilgiler için bk. Öz, *a.g.e.*, s. 61-68.

¹⁵ Öz, *a.g.e.*, s. 85 vd.; Onat, “Şî‘î İmamet Nazariyesi”, s. 109.

¹⁶ Bu konuda bk. İsmail Safa Üstün, *Humeyni'den Hamaney'e İran İslam Cumhuriyeti Yönetim Biçimi*, İstanbul 1999; Mazlum Uyar, “Velayet-i Fakih'in Ortaya Çıkışı ve Değerlendirilmesi”, *Dini Araştırmalar*, II/6, (Ocak-Nisan 2000), s. 77-98.

¹⁷ İbnu'l-Mutahhar el-Hillî, *Keşfu'l-murâd fi şerhi Tecrîdi'l-i'tikâd*, Beyrut 1988, s. 27, 89.

¹⁸ Aslah Prensibi: Bilhassa Mu‘tezile yaklaşımına göre; hikmetinin gereği olarak Allah'a kulun hayrına olanı (aslah) yapmanın gerekli olması demektir. Geniş bilgi için Avni İlhan, “Aslah”, *DİA*, III, 495 vd.

ataması gerekir¹⁹. Allah'ın kullarını rehberlik müessesesinden mahrum bırakmaması bağlamında imamet nübüvvetin devamıdır.

Kuleynî'nin rivayet ettiği haberlere göre imamlar Hz. Peygamber'in makamındadırlar. Şu farkla ki nebi değildirler ve Hz. Peygambere helal olan kadınlara helal değildir. Ayrıca nebi meleği görür imam ise sesini işitmesine rağmen meleği göremez²⁰.

İmamiyye'ye göre imameti kabul imanın şartlarından²¹. Ca'fer es-Sadık'tan gelen rivayette de Hz. Ali ve soyunun imametini inkârın Allah'ı ve Peygamberi inkârla denk olduğu zikredilir²². Bunun naklî delili Peygamberimizin "Zamanının imamını tanımadan ölen kişi cahiliyye üzere ölmüştür"²³ hadisidir. Allame Hillî aklen şöyle bir yaklaşımda bulunur: Nübüvvet özel (sınırlı), imamet ise genel bir lütuftur. Dolayısıyla genel bir lütfü inkar, özel lütfü inkardan daha kötüdür. Dolayısıyla imamın tanınması şarttır ve Cehennemden kurtulup Cenneti kazanmak buna bağlıdır²⁴.

Hz. Ali'yle savaşanların kafir, imametini kabul etmeyenlerin ise fasık olduğunu belirten Allame Hillî, bunların cehennemde ebedî olup olmayacağına da değinir. Ona göre bu kimseler sevabı hak edecek imandan yoksun olduklarından cezalarından sonra cehennemden çıkarlar fakat cennete giremezler²⁵.

İmamete inanmak farz olunca imamlara itaat da tabii olarak farz olmaktadır. İtaat edilme mecburiyeti açısından imamlarla nebiler ortaklıklar, nebilere nasıl itaat gerekiyorsa aynı şekilde imamlara da itaat şarttır²⁶.

¹⁹ Hillî, *el-Elfeyn*, s. 15; a.mlf., *el-Bâb*, s. 39-40. (Nasıruddin et-Tûsî (ö. 672/1274)'nin aynı görüşü paylaşımı hakkında bk. Onat, "Şi'î İmamet Nazariyesi", s. 93 vd.; Ali Mukallid, *Nizamu'l-hüküm fi'l-İslâm ev en-nübüvve ve'l-imâme 'inde Nasiruddîn et-Tûsî*, Buyret 1406/1986, s.285 vd., 337.)

²⁰ Kuleynî, *el-Kâfî*, I, 176, 270 vd.

²¹ Onat, a.g.m., s. 93 vd.; Mehdî es-Semâvî, *el-İmâme fi dav'i'l-Kitab ve's-Sünne*, Kuveyt 1399/1979, I, 69 vd. Bu konuda çeşitli rivayetler için bk. Muhammed Bakır el-Meclisî, *Bihâru'l-envârî'l-câmi'a li dureri ahbâri'l-eimmeti'l-ethâr*, Beyrut 1403/1983, XXIII, 76, 99.

²² Kuleynî, *el-Kâfî*, I, 181.

²³ "İmamsız ölen kişi" lafzıyla rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 96.

²⁴ Hillî, *el-Elfeyn*, s. 13; a.mlf., *Minhâcü'l-kerâme*, s. 77. Çeşitli rivayetler için bk. el-Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXIII, 76-81.

²⁵ İbnu'l-Mutahhar Hillî, *Keşfu'l-murâd fi şerhi Tecridi'l-i'tikâd*, Beyrut 1988, s. 375 vd.

²⁶ Hasan Onat, *Emevîler Devri Şi'î Hareketleri ve Günümüz Şi'îliği*, Ankara 1993, s. 160.

Klasik kaynaklardaki bu durum, günümüze gelindiğinde yumuşamaya doğru kaymış, imametin iman esasları arasında değil mezhep esaslarından sayıldığı, dolayısıyla imamete inanmayanların da müslüman olduğu ve tekfir edilemeyecekleri görüşü yaygınlaşmaya başlamıştır²⁷.

II. İmamların Otoriteleri

A. Otoritenin Kaynağı ve Bunu Sağlayan Nitelikler

İmamların toplumları karşısındaki essiz konumu temelde iki sebebe dayandırılabilir: Hz. Peygamber'in ilahî nasla tayin edilmiş yegane meşru varisi ve kendilerini diğer insanların tartışmasız lideri yapacak şahsî niteliklerle donatılmış olarak kabul edilmeleri²⁸. Bu konum kendilerine itaatın gerekli olduğu sonucunu çıkarmaya yeterli olmakla beraber imamlara itaatın dinî gerekçeleri de sıralanır ve özellikle "Allah'a, Resule ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin"²⁹ ayetiyle istidlal suretiyle bunun farz olduğu vurgulanır³⁰. Burada nas ile tayinin ardından şahsi niteliklerinden en önemlileri olarak ismet, ilim, efdaliyyet ve mucize sahibi oluşlarını ele almaya çalışacağız.

1. Nass ile Tayin

Toplumun hayrına olduğundan bulunması mecburi olan imam mutlaka Allah tarafından atanmalıdır³¹. Haddi zatında imamet, nübüvvet gibi Allah vergisi olup hak etme suretiyle elde edilmez³². Masumiyeti ele alınırken görüleceği üzere, imamın hata yapmaktan korunmuş olması gerekli olduğuna ve Allah'dan başka kimsenin bu niteliğe

²⁷ Kâşifu'l-Gita, *Ca 'ferî Mezhebi ve Esasları*, trc. Abdülbakıy Gölpınarlı, Kayseri 1992, s. 42; İran'daki ayetullahlarla görüşmelerinden Hayreddin Karaman'ın nakli için bk. Ali Bulaç ve öte., *İran İzlenimleri*, İstanbul 1992, s. 77.

²⁸ Kohlberg, "Gaybet Öncesi Şi'a'da İmam ve Toplum", s. 227 vd.

²⁹ en-Nisâ 4/59.

³⁰ Kuleynî, *el-Kâfî*, I, 185-190; Kummî ve Tusî'den çeşitli alıntılar için bk. Onat, "Şi'î İmamet Nazariyesi", s. 99-101.

³¹ Hillî, *el-Elfeyn*, s. 15; a.mlf., *el-Bâb*, s. 39-40, a.mlf., *Keşfu'l-murâd*, s. 338, 343. Nasıruddin et-Tûsî'nin benzer görüşü için bk. Onat, "Şi'î İmamet Nazariyesi", s. 93 vd.

³² Şeyh el-Mufîd, *Evâilü'l-makâlât fi'l-mezâhibi ve'l-muhtarât*, nşr. eş-Şeyh Fadlullah ez-Zencânî, Tebriz 1364/1323, s. 73.

sahip olanla olmayanı ayırt edemeyeceğine göre, imamı ancak Allah tayin edebilir³³. Bu durumun alternatifi yani; imamın belirlenmesinin insanlara bırakılması söz konusu olamaz. Zira iman konularından biri olacak kadar önemli bir hususun insanlara havale edilmesi, diğer dini hususların da insanlara bırakılabileceği anlamını taşır ki; bu insanlığın nübüvvet müessesesinden müstağni olması anlamına gelir³⁴. Ayrıca Allah bir konuda hükmünü belirtince kullar için hiç bir tercih hakkı kalmayacağına³⁵ göre Allah'ın belirlediği bu konuda da seçim zaten olamaz. Öte yandan imamın sağlaması gereken toplum huzuru hilafına seçimde ihtilaf çıkar³⁶. Kullarına karşı merhametli olan Allah onları bu tür problemlere duçar olmaktan kurtarır³⁷. Dolayısıyla imamın Allah tarafından nasla belirlenmesi şarttır³⁸.

Allah Teala bu tayini ya peygamber ya da bir önceki imam vasıtasıyla yapar. Hz. Peygamber de kendisinden sonra kimin imam olacağını bildirmiştir³⁹. Gadir Hum'da Hz. Peygamber "Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun"⁴⁰ emrine istinaden Ali'nin kendisinden sonra imam olduğunu ümmetine tebliğ etmiştir⁴¹.

2. Masumiyet

Şi'a'da ilk defa Ca'fer es-Sadık döneminde ortaya çıktığı söylenen⁴² masumiyet anlayışına göre imamlar da peygamberler gibi masumdurlar⁴³. Bu benzerlik gerek

³³ Kuleynî, *el-Kâfî*, I, 199; Hillî, *Minhâcü'l-kerâme*, s. 78, 147; a.mlf., *el-Elfeyn*, s. 31-4, a.mlf., *Keşfu'l-murâd*, s. 343; Tusî, *Risâle-i İmâmet*, s. 16'dan naklen Onat, a.g.m., s. 96.

³⁴ Hillî, *el-Elfeyn*, s. 39.

³⁵ "Allah ve Resulü bir konuda hükmedince hiç bir mümin erkek ve kadın için muhayyerlik olmaz". *el-Ahzâb* 33/36.

³⁶ Hillî, *el-Elfeyn*, s. 39-45.

³⁷ *a.e.*, s. 36-8.

³⁸ Hillî, *el-Bâb*, s. 44; a.mlf., *Nehcü'l-hak*, s. 171; Tusî, *Risâle-i İmâmet*, s. 16'dan naklen Onat, "Şi'î İmâmet Nazariyesi", s. 96.

³⁹ Kuleynî'den çeşitli nakiller için bk. Onat, "Şi'î İmâmet Nazariyesi", s. 97.

⁴⁰ *el-Mâide* 5/67.

⁴¹ Kuleynî, *el-Kâfî*, I, 295; Âyetullah Humeynî, *İslâm Fıkhdında Devlet*, trc. Hüseyin Hatemi, İstanbul 1999, s. 23 vd.; 53 vd.

⁴² Subhi, *Nazariyyetü'l-imâme*, 139 vd. (Ca'fer es-Sadık'ın bunun yanında imamette nass ve ilme vurgu yaptığı konusunda bk. S. Husain M. Jafri, *Origins and early development of Shi'a*, Beyrut 1981, s. 290 vd.

masumiyetin gerekliliği gerekse niteliği açısından geçerlidir. Çocukluklarından ölümlerine kadar bilerek veya hataen küçük veya büyük bir günah işlemekten beridirler⁴⁴. Aksi takdirde bilerek veya bilmeyerek yanlış şekilde fetva verip asi olmaları caiz olur. Bu durumda kendilerine uyulacaksa; yanlışlık yapılmış olur. Uyulmayacaksa; imametten bir fayda hasıl olmayacağı gibi⁴⁵ saptırma anlamına gelen bu durum, Allah'a izafe edilmiş olur ki bu ise muhaldir⁴⁶. Böyle bir hal karşısında onu düzeltecek bir başka imama ihtiyaç duyulur. Teselsülü gerektiren bu durum da muhaldir⁴⁷. Ayrıca masum olmayan kişi eksik demektir. Allah'ın bir şeyi, nakısla ikmâli düşünülemez⁴⁸.

İmamların masumiyeti Peygamberlerin masumiyetine kıyasla da ispata çalışılır. Buna göre peygamberin hayatta olduğu kısa süreyi kapsadığından sınırlı bir lütuf olan nübüvvette, insanlara bu kısa dönemde doğru rehberlik etmesi için nebinin masum olması gerektiğine göre, genel lütuf olan imametteki geniş zaman dilimi göz önüne alındığında imamların masum olmaları evleviyetle gereklidir⁴⁹.

İmam, sürekli olarak yeni olaylar ortaya çıkması ve nasların sınırlı oluşu dolayısıyla, yeni dinî hükümleri doğru olarak belirlemek suretiyle şeriatın koruyucusudur. Masum olmazsa bu hükümlerde yanlışlık ve eksiklik olacağından şeriate hâlel gelir⁵⁰.

İmam masum olmazsa masiyet işlediğinde onu inkâr gerekeceğinden kalplerdeki yerini kaybeder ve tayiniyle hedeflenen fayda hasıl olmaz. Eğer masiyet durumunda

⁴³ Şeyh el-Mufîd, *Şerhu Akâidi's-Sadûk ev Tashihi'l-i'tikâd*, Tebriz 1364, 214-16; Şerîf el-Murtazâ, *eş-Şâfi fi'l-imâme*, nşr. Abduzzehra el-Hüseynî el-Hatîb, Tahran 1407/1986, II, 207.

⁴⁴ Kuleynî, *el-Kâfi*, I, 200; İbn Bâbeveyh el-Kummî, *Risâletü'l-İ'tikadâti'l-İmâmiyye*, s. 113; Hillî, *el-Elfeyn*, s. 207; a.mlf., *Nehcü'l-hak*, s. 164, a.mlf., *Keşfu'l-murâd*, s. 340. Hillî'nin Peygamberlerin masumiyet ve efdaliyetlerini aynı gerekçe ile izahı konusunda bk. Hillî, *el-Bâb*, s. 38.

⁴⁵ İbnu'l-Mutahhar el-Hillî, *er-Risâletü's-sa'diyye*, nşr. Abdülmuhsin Muhammed Ali Bakkal, Kum 1410/1989, s. 82. İmama uyulması gerektiğinden hareketle masumiyetini isbat hususunda ayrıca bk. Hillî, *el-Elfeyn*, s. 213-243; masum olmayınca ortaya çıkacak yanlışlık ve karışıklıklardan hareketle masum olması gerektiği konusunda bk. a.e. s. 245-270.

⁴⁶ Hillî, *el-Elfeyn*, s. 228.

⁴⁷ a.mlf., *Minhâcü'l-kerâme*, s. 145-6; a.mlf., *el-Bâb*, s. 41; a.mlf., *Nehcü'l-hak*, s. 164; Şerîf el-Murtazâ, *Resâil*, nşr. es-Seyyid Mehdi er-Recâî, Kum 1405/1984, II, 294, III, 20.

⁴⁸ Hillî, *el-Elfeyn*, s. 258; Tusî, *Risâle-i İmâmet*, s. 20 vd.'dan naklen Onat, "Şî'i İmâmet Nazariyesi", s. 102.

⁴⁹ Subhî, *Nazariyyetü'l-imâme*, s. 116.

⁵⁰ Hillî, *Nehcü'l-hak*, s. 168; a.mlf. *el-Elfeyn*, s. 16, ayrıca bk. s. 82, 103-115, 139-165.

kendini inkâr gerekmezse bu durumda da iyiliği emretme ve kötülükten sakındırmanın vacipliği bertaraf olmuş olur ki bu da muhaldir. Zira imam dinin koruyucusudur, onda eksiklik veya fazlalık meydana gelmemesi için imamın masum olması gerekir⁵¹.

İmam günah işleyecek olsa diğer insanlardan daha akıllı, aynı zamanda Allah'ı ve O'nun ceza ve mükafatını daha iyi bilen olduğundan yönetimindeki insanlardan daha aşağı bir seviyeye düşmüş olur ki bu durum kesinlikle yanlış bir şeydir⁵².

Bu şekildeki aklî çıkarımlar yanında imamların ma'sumiyeti naklî deliller ve özellikle Kur'an-ı Kerim'den ayetler kullanılarak da ispata çalışılır. Şöyle ki Hz. İbrahim "Soyumdan imamlar getir" diye dua edince Allah Teâla "Ahdim zalimlere ulaşmaz"⁵³ buyurmakla, günahkârlık buradaki zülm kapsamına dahil bulunduğu, fasıkların imametinin caiz olmayacağını bu ayette ifade etmektedir⁵⁴. İmam, Allah'ın hükmüyle hükmettiği için halife adıyla anılır⁵⁵ ve dolayısıyla ona itaat, Allah'a itaat demektir⁵⁶. İmam masum olmazsa bu gerçekleşmez⁵⁷.

İmamların masumiyeti günaha güç yetirmeyi ortadan kaldırmaz. Zira böyle bir durum mükellefiyetin dışında olmak demektir ve hem naklen hem icmaen batıldır. Masumiyet, itaati terk ve günah işlemeye çağırışı bertaraf eden bir lutf-u ilahîdir⁵⁸.

3. Bilgi

İmamın dinî ve dünyevî riyaset göreviyle Allah tarafından atanmış, mevkiine haleb gelmemesi için masum oluşuyla uyumlu olması göz önüne alındığında diğer insanların sahip olmadığı bilgi ve bilgi kaynağı ile techiz edilmiş olması gerektiği İmamiyye'de öteden beri varola gelen bir anlayıştır. Otoritesinin de temel dayanağı olan

⁵¹ a.mlf., *el-Bâb*, s. 41 vd., a.mlf., *Keşfu'l-murâd*, s. 341.

⁵² Hillî, *Keşfu'l-murâd*, s. 341.

⁵³ el-Bakara 2/41.

⁵⁴ Kuleynî, *el-Kâfî*, I, 199; Hillî, *es-Sa'diyye*, s. 83; a.mlf., *el-Bâb*, s. 42; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXV, 191 vd.

⁵⁵ "Ey Davud: biz seni yer yüzünde halife kıldık. Dolayısıyla insanlar arasında hak ile hükmet". Sâd 38/26.

⁵⁶ "Ey iman edenler Allah'a peygambere ve içinizden olan "ulü'l-emr"'e itaat edin" (en-Nisa 4/59) ayetine dayanılarak verilen bu hüküm için bk. Hillî, *el-Elfeyn*, s. 399.

⁵⁷ Hillî, *el-Elfeyn*, s. 325.

⁵⁸ a.mlf., *Keşfu'l-murâd*, s. 341 vd; Tusî, *Risâle-i İmâmet*, s. 20'den naklen Onat, "Şî'î İmâmet Nazariyesi", s. 102.

özellikle dinî alandaki yanılmaz bilgisidir. Önceki imamlardan sözlü veya yazılı malzemeye dayalı nakil yanında imamın peygamberle aynı kaynaktan bilgi aldığı kabul edilir.

İmamın ilham aldığı görüşünün Ca'fer es-Sadık'ın (ö. 148/765) ölümünden sonra Hişam b. el-Hakem'le (ö. 199/814-5) başladığı kanaati mevcuttur⁵⁹. Hicrî üçüncü asır müelliflerinden İbn Şazan (ö. 260/874) imamın ilham aldığı görüşünün Şî'a'ya ait olmayıp muhaliflerince onlara nispet edildiğini söylese de⁶⁰ Nevbahtî'nin (ö. 310/922) verdiği bilgilere göre dördüncü asra varmadan bu anlayış Şî'a'da kendisine yer bulmuştur⁶¹. Hicrî 301 vefatlı Ebu Halef el-Eş'ari el-Kummî, bilgilerinin kaynağından bahsetmeksizin, imamların dinî konularda ve dünya düzeninde toplumun ihtiyaç duyacağı her şeyi bildiklerini belirtir⁶².

Hicrî dördüncü asra gelindiğinde ise imamın bilgisi konusunda sınırlamalar neredeyse kalkmış durumdadır. Kuleynî (ö. 329/941)'nin *el-Kâfi* isimli meşhur eseri bu konuda çok geniş malzeme içerir. Ona göre imamlar geçmiş, şu an ve gelecek de dahil olmak üzere her şeyi bilirler⁶³. Buradaki her şeyden maksat, Allah'ın melekler ve peygamberlere bildirdiği bilgilerin tamamıdır. Zira Allah'ın kimseye bildirmediği şeyler de vardır bunları imamlar da bilemezler. Fakat imam bir şeyi bilmek istediği anda Allah onu ona bildirir⁶⁴. Şeyh Mufîd bütün lisanlar, zanaatlar ve insanların içlerinden geçenler ayrıntısını da imamların bilgilerine ekler⁶⁵.

Kuleynî'ye göre imamların bütün bu bilgilerinin temel kaynağı ilhâmdır⁶⁶. İmamların ilhâm almalarının delili olarak da onların "muhaddes" oldukları hakkında rivayetler nakleder⁶⁷. Nübüvvetin devam etmediğini vurgulamak için de nebi ile

⁵⁹ Mustafa Kâmil eş-Şeybî, *es-Sîle beyne't-tasavvuf ve't-teşeyyu'*, Bağdad 1383/1964, I, 148.

⁶⁰ İbn Şazan, *el-İzâh*, nşr. Seyyid Celâleddin el-Urmevî, Tahran 1984, s. 460 vd.

⁶¹ Nevbahtî, *Firaku's-Şî'a*, Necef 1936, s. 51 vd.

⁶² Ebu Halef el-Eş'ari el-Kummî, *Kitabu'l-Makalat ve'l-firak*, s. 102.

⁶³ Kuleynî, *el-Kâfi*, I, 240, 264. krş. Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXVI, 18-85, 137-154.

⁶⁴ a.e., I, 255, 258.

⁶⁵ Şeyh el-Mufîd, *Evâilü'l-makâlât*, s. 76 vd.

⁶⁶ Kuleynî, *a.g.e.* I, 202 vd., 381.

⁶⁷ a.e., I, 270 vd., 388 vd., 475, 531, 533, 534 vd., 639.

imamın farkını belirtirken imamın meleği görmeden sesini işittiğini, peygamberin ise aynı zamanda meleği görebildiğini⁶⁸ belirtir.

İbn Babeveyh el-Kummî (ö. 381/991)'ye göre ise imamlar Allah adına ve O'nun vahyiyle konuşurlar "Sözleri Allah'ın sözü, emirleri Allah'ın emri"dir⁶⁹.

Şeyh Mufid (ö. 412/1022) imamların bilgilerinin kaynağı için vahiy kelimesini ısrarla kullanır ve aklen imamlara vahiy gelemeyeceği söylenemez der. Delil olarak da Hz. Musa'nın annesine vahy edildiğine dair ayeti (el-Kasas 28/27.) zikrederek, bunun onu peygamber yapmadığını, dolayısıyla böyle bir vahyin imamlar için de imkansız olmadığını belirtir⁷⁰. Ona göre imamlar kendilerini görmeseler de meleklerin sesini duyabildikleri gibi rüyâları da resul ve nebilerin rüyâları gibi sadıktır⁷¹.

Şerif el-Murtaza'ya (ö. 436/1044) göre imamın geçmiş ve gelecekle ilgili bütün gaybî bilgileri bilmesi gerekli değildir. Zira böyle bir iddia Allah Tealâ ile bütün bilgilerinde ortak olmak demektir ki bu ise muhaldir. Fakat Allah'ın bildirmesiyle bilmesi caizdir⁷². İmamın bilgisini göstermek için olacıklardan haber vermesi de gerekmez, bununla birlikte bu şekilde haberler vermişlerdir. Bu da bize Allah'ın onlara bazı şeyleri bildirdiğini gösterir⁷³ kanaatindedir.

Ebû Ca'fer et-Tusî (ö. 460/1067) imamın sıfatlarından "ilm" konusunu işlerken gaybî her hangi bir bilgiyi bilmesine değinmez. Sadece idarî işleri yürütebilmek için dînî ve dünyevî bilgilerle mücehhez olması gerekir⁷⁴ demekle yetinir. İbnu'l-Mutahhar el-Hillî de ilham vb. gaybi kaynaklardan bahsetmeden imamın bilgisini masumiyet ve efdaliyyet içinde mütalaa eder. Ayrıntıya girmeden döneminin en bilgili kişisi olduğunu

⁶⁸ a.e. I, 176 vd.; Subhî, *Nazariyyetü'l-imame*, s. 146.

⁶⁹ Kummî, *Risâletü'l-i'tikâdiyyeti'l-İmâmiyye*, s. 107-8, 140.

⁷⁰ Şeyh el-Mufid, *Evâilü'l-makâlât*, s. 77-8.

⁷¹ a.e., s. 80 vd.

⁷² Şerîf el-Murtazâ, *Resâil*, III, 131.

⁷³ a.e. I, 282.

⁷⁴ Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-İktisâd fî mâ yete'allek bi'l-i'tikâd*, Nefes 1399/1979, s. 310-12.

belirtmekle yetinir⁷⁵. Kummî'nin de paylaştığı bu yaklaşımla ilmi masumiyetle beraber düşünmektedirler⁷⁶.

İmamların nakil yoluyla Hz. Peygamber'in bütün bilgileri⁷⁷ yanında önceki peygamberler ve Hızır'ın bilgisine ayrıca kıyamete kadar olacakların bilgisine sahip olmaları onları önceki peygamberlerden daha bilgili yapmaktadır⁷⁸. Burada bütün bu bilgilerin Hz. Peygamber'den sözlü veya yazılı⁷⁹ olarak devralınması izah edilebilecekken devreye ilham ve vahyin girmesi imamların en azından ilim konusunda da olsa Hz. Peygamber'den üstün olmaları gibi bir sonuç doğurmaktadır. Şöyle ki madem bütün bilgiler Hz. Peygamber aracılığıyla imamlara ulaşmıştır, ilhamla hangi bilgi alınmaktadır? İlham alındığına göre daha önceden kendisinde olmayan bir bilgi imama geliyor demektir ki bu da Hz. Peygamberin sahip bulunmadığı bir bilgi demektir. İmanın muhaddes oluşuyla Hz. Peygamberden fazla bilgiye sahip olmayışı problemini aşmak için İmamiyye uleması epey çaba göstermiştir. Bu bağlamda ilginç bir çözüm şöyledir. Allah'tan imama gelecek bilgiyi melek önce Hz. Muhammed'e getirir ve ondan bu yeni bilgiyi Ali'ye nakletmesini ister. Bu bilgi imamdan imama nakledile gelerek son imama kadar ulaşır. Böylece imam Hz. Peygamber'den daha bilgili bir konuma gelmediği gibi kendisinden önceki imamları da bilgi açısından geçmemiş olur⁸⁰.

4. En Faziletli Oluşu

İmanın peygamberlerde vacip olduğu gibi halkından faziletli olması gerekir. Çünkü faziletçe eksik olanın kendisinden faziletli olanın önüne geçirilmesi aklen çirkin, naklen⁸¹ de yanlıştır⁸².

⁷⁵ Hillî, *Minhâcü'l-kerâme*, s. 146 vd., 177-80; a.mlf., *Nehcü'l-hak*, s. 236, 238.

⁷⁶ Onat, a.g.m., s. 105.

⁷⁷ Kuleynî, *el-Kâfî*, I, 223, 263. Çeşitli rivayetlerle ispatı konusunda bk. a.e. I, 238 vd.

⁷⁸ a.e. I, 261.

⁷⁹ Sahîfe, cefr, cami'a ve Mushafu Fatıma gibi isimlerle Hz. Peygamber'den nakil yazılı bilgi kaynakları için bk. Kuleynî, a.g.e. I, 239-242.

⁸⁰ Saffâr el-Kummî, *Besâiru'd-derecât*, s. 115; Tusî, *Emâlî*, s. II, 23'ten naklen Kohlberg, "Gaybet Öncesi Şî'a'da İmam ve Toplum", s. 234. Diğer çözüm önerileri ve değerlendirme için bk. Kohlberg, a.g.m., s. 228-236; İmamların bilgisi konusunda özellikle klasik kaynakların yaklaşımı için bk. Ahmet İshak Demir, *Mütekaddimin Devri Kelâmcılarına Göre Bilgi Kaynağı Olarak Keşf ve İlham*, Basılmamış yüksek lisans tezi, MÜSBE, İstanbul 1993, s. 76-80.

⁸¹ "Gerçeğe eriştiren mi, yoksa, birisi götürmezse gidemeyen mi uyulmağa daha layıktır?" Yunus 10/35.

Kuleynî'ye göre imam zamanının eşşisi olup hiç bir alim ona denk olamaz, imamlar kendilerinin herhangi bir istek ve çabaları olmaksızın Allah tarafından bütün faziletlere sahip kılınmışlardır⁸³. Allame Hillî'ye göre efdaliyet ilim, din, cömertlik ve cesaret başta olmak üzere gerek kişilik gerekse beden yönünden bütün faziletleri kapsar⁸⁴.

Şeyh Mufîd imamların Hz. Peygamber dışındaki bütün resul ve nebilerden faziletli olduğu kanaatindedir⁸⁵.

5. Mu'cize Sahibi Oluşu

İmamiyye'ye göre imamlar mucize sahibidirler ve imametlerini ispat etmek için zaman zaman buna ihtiyaç hissederler. Mucize göstermek suretiyle Allah tarafından atanmış olduklarını ispatlamış olurlar⁸⁶.

B. İmamların Otoritelerinin Sınırı

İmam Hz. Peygamber'den sonra onun yerine geçen kişi olunca görev ve otorite açısından onunla eşdeğerde olmaktadır. Zaten bilgide eşit olmaları aynı otoriteye sahip oldukları kabulüne dayanmaktadır⁸⁷. Dinî ve siyasî bütün yetkilerin kendisinde bulunduğu otorite olan imamın görevlerini aşağıdaki gibi maddeleyebiliriz:

1. Şeriat kanunlarını uygulamak ve dinin sınırlarını korumak.
2. Sınırlı nas, sınırsız mekan ve meseleler karşısında yeni hükümleri zannî olarak değil, masumiyetiyle yakînî olarak doğru bir şekilde tespit etmek.
3. Adaleti sağlamak.
4. Sosyal problemler karşısında farklı fikirler arasında birliği sağlamak. Zira bu ancak bir masum etrafında gerçekleşebilir.

⁸² Hillî, *es-Sa'diyye*, s. 83; Hillî, *Minhâcü'l-kerâme*, s. 147; Şerîf el-Murtazâ, *Resâil*, III, 20; Tusî, *Risâle-i İmâmet*, s. 21'den naklen Onat, "Şî'î İmâmet Nazariyesi", s. 106.

⁸³ Kuleynî, *a.g.e.*, I, 200; krş. Onat, *a.g.m.*, s. 106.

⁸⁴ Hillî, *Keşfu'l-murâd*, s. 343.

⁸⁵ Şeyh Mufîd, *Evâilü'l-makâlât*, s. 81.

⁸⁶ Kummî, *Risâletü'l-i'tikâdiyyeti'l-İmâmiyye*, s. 110; Şeyh el-Mufîd, *Evâilü'l-makâlât*, s. 79 vd.; Hillî, *el-Bâb*, s. 43; *Nehcü'l-hak*, s. 168; *Keşfu'l-murâd*, s. 347; Şerîf el-Murtazâ, *Resâil*, I, 282.

⁸⁷ Kohlberg, "Gaybet Öncesi Şî'a'da İmam ve Toplum", s. 231.

5. Sosyal barışı korumak.
6. İyiliği emredip, kötülükten sakındırmak⁸⁸.

III. Gaybet-i Kübrâ Öncesi Dönemde İmamın Otoritesi

Bu dönem imamların bizzat toplum içinde bulunduğu hicri 260 öncesi ve onikinci imamın sefirler aracılığıyla toplumuyla irtibat sağladığı Gaybet-i Suğrâ dönemi olarak ikiye ayrılır.

Özellikle ikinci asır sonrasında imamî toplumun farklı yerleşim merkezlerine dağılmış olarak varolması, onları bağlı oldukları imamlarından uzakta yaşamak gibi bir durumla karşı karşıya bırakmıştır. Önceki dönemlerde tek otorite kabul edilen imamın yanında bu yeni şartlar karşısında imamların ahbarını derlemek ve soru ve sorunlar karşısında bunlar arasından nakilde bulunmak imamî alimlere düşen bir görev olmuştur⁸⁹. İmamın var olduğu bu dönemdi bir alimin aklî izahta bulunması kesin olarak reddedildiği gibi çeşitli rivayetlerde İblis'in icadı olarak algılanan kıyas ve icthad da men edilir. Bu bağlamda Musa Kâzım talebesi Muhammed b. el-Hakîm'in akıldan istifade için kendisine yaptığı müracaatı reddettiği gibi Muhammed Bâkır da imamların söylediklerini nakletme yerine kendi görüşlerini aktardığı için öğrencisi Muhammed b. et-Tayyar'ı uyarmıştır⁹⁰.

İmamların yegane kaynak olarak kabul edildiği bu dönemde kadılara da yer yoktur. Kuleynî'ye göre Şurayh kadı olduğu zaman Hz. Ali onu azarlamış ve imama atıfta bulunmaksızın herhangi bir fikhî hükümde bulunmamasını emretmiştir⁹¹.

Meşru reisin imam olduğu toplumda bağımsız görüşler ortaya atıp doktrine ait meselelerde kendi fikirlerini öne süren kişiler, tevazu eksikliği sebebiyle de olsa, imamın otoritesine müdahale etmiş şahıslar olarak kabul edilmektedir⁹².

⁸⁸ Hillî, *el-Elfeyn*, s. 12, 17-19.

⁸⁹ W. F. Madelung, "Oniki imam şiasında gaybet zamanında otorite" *İslamda Siyaset Düşüncesi* trc. Kazım Güleçyüz, İstanbul 1995, s. 142 vd.; Kohlberg, "Gaybet Öncesi Şi'a'da İmam ve Toplum", s. 241.

⁹⁰ el-Berkî, *el-Mehâsîn*, I, 212-13'ten naklen Kohlberg, a.g.m., s. 242.

⁹¹ Kuleynî, *el-Kâfî*, VII, 406-407'den naklen Kohlberg, a.g.m., s. 242.

⁹² Kohlberg, a.g.m., s. 244.

İmamiyye Şî‘asının çeşitli şehirlerde müntesibi bulunan bir mezhep haline dönüşmeye başladığı III/IX. asrın başlarına doğru imamla iletişimin güçleşmesi mahalli liderliklerin ortaya çıkmasına ve gelişmesine neden olmuş, bu oluşuma imamlar da destek vermiştir. Mesela İmam Rıza, kendisini Hemedân’dan Medineye ziyarete gelen talebesi Ali b. el-Müseyyeb’in bu yolu her zaman kat etmesinin mümkün olmadığını söylemesi üzerine ona hemen her konuda Zekerriyya b. Adem’e danışabileceğini söylemiştir. Bu durum bir alimin imamın görevlendirmesiyle açıklama yapabileceğini bize göstermektedir⁹³.

İmam Ca‘fer es-Sadık Şî‘ilerin kendi içlerindeki problemleri çözmede kendilerinden olmayan yöneticilere gitmemelerini zira bunun, Allah’ın küfrünü emrettiği, tağutun hükmünü kabul anlamına geleceğini belirttikten sonra ne yapmalıyız? diye soran Amr b. Hanzala’ya: “Bizim sözlerimizi nakleden, helal ve haramımıza uyan ve hükümlerimizi bilen kişinin hükmüne razı olun zira onu size hâkim tayin ettim” der⁹⁴. Burada şî‘ilerin kendi aralarından seçtiği kişinin bizzat imamın ağzından hükme bağlanarak “imamca atanmış” muamelesi göreceği konusu kayda değerdir.

Sonraki dönem ulemasının bu konulardaki ortak kanaati oldukça belirgindir: Gaybet öncesi dönemde imamın tasvibi olmaksızın hiçbir fiil meşruluk kazanmaz. Şerif el-Murtazâ imamların, kadı ve hakem olarak bir veya daha fazla halife atayabileceklerini belirtir. Bunların hepsi imama karşı sorumludur. Onlar tarafından bir hata yapıldığında, imam hemen duruma müdahale ederek bunu düzeltecektir⁹⁵.

260 yılında onikinci imamın gaybete girmesi sonrasında dahi bütün dinî ve idarî yetki imamın hakkı olarak kabul edilmiştir. Fakat toplumun rehberlikten mahrum kalmaması için imam sefirler görevlendirmiş, ve onlar aracılığıyla toplumunun ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmıştır.

İmamın özel vekâletini (en-niyâbetü’l-hâssa) haiz olan bu dört hususi vekil Şî‘a toplumu ile ilgili dînî, ilmî, mâlî ve siyasî işleri imama arz ederek, onun konu ile ilgili

⁹³ a.e., s. 247 vd.

⁹⁴ Kuleynî, *el-Kâfî*, I, 67 vd. Hanzala haberi olarak bilinen bu rivayet sıkça referans olarak kullanılır. Ayetullah Humeynî’nin başvurması için bk. Humeynî, *Devlet*, s. 108 vd.

⁹⁵ Şerif Murtazâ, *eş-Şâfi*, s. 42, 67, 76, 78’den naklen Kohlberg, “Gaybet Öncesi Şî‘a’da İmam ve Toplum”, s. 248.

emir ve yasaklarını bizzat imamların ifadeleriyle (et-tevkî') toplumlarına bildirmişlerdir. İmamın yapması gereken işleri de onun adına yürüterek gelen zekat ve humus gibi dînî vergileri imam adına teslim alıp gerekli yerlere sarf etmişlerdir⁹⁶.

Yaklaşık yetmiş yıl süren ve imamın hayatta olduğuna inanılan bu devrede, sefirlerin imamla doğrudan irtibat halinde buldukları ve onun adına hareket ettikleri kabul edildiğinden, İmamiyye bünyesinde vekâletleri konusunda bir anlaşmazlık çıkmamıştır. Dördüncü sefirin vefatından bir hafta önce imamdan gelen, sefirin altı gün içinde öleceği, yeni sefir atanmayacağı ve uzun süreli gaybetin başlayacağını bildiren bir tevkîden sonra 15 Şaban 329/15 Mayıs 941 tarihinde son sefirin ölmesiyle birinci gaybet dönemi kapanmıştır. İmam bu tevkîinde kendisinden sonra “hadislerimizi rivayet edenlere başvurun; çünkü onlar sizin üzerinizdeki hüccetimdir benim; ben de onlara Allah’ın hüccetiyim”⁹⁷ demek suretiyle kendisinin yokluğunda da yetkisini kullanmıştır.

⁹⁶ Abdülbâkîy Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şîlik*, İstanbul 1997, s. 530.

⁹⁷ Ethem Ruhi Fığlalı, *İmâmiyye Şîası*, İstanbul 1984, s. 178 vd.; Gölpınarlı, *Şîlik*, s. 533. (Ayetullah Humeynî’nin aynı tevkî’i referans olarak kullanışı için bk. Humeynî, *Devlet*, s. 97.)

SONUÇ

İmamiyye Şî‘a’sını farklı kılan imamet anlayışına göre imamlarını masum ve her dediğini uyulması gerekli dinî kural olarak algılayan İmamiyye toplumu imamlar döneminde muhalefet olarak iki temel problemle karşı karşıya idi: Dışarıdan baskı ve zulüm, içeriden şüphe ve dağılmalar. İmamın gaybetiyle beraber bunlara toplumun bu üstün liderinin aniden kaybolması eklendi. Ezilmiş kitle psikolojisinin bir bakıma telafisinin de tezahürü sayılabilecek üstün nitelik atfedilmiş imamlar anlayışı doğdu. Bu eşiz özelliklere sahip imam nitelik ve görev açısından Peygamberle örtüşür. Peygamber Allah tarafından belirlenir aynı şekilde imamı da Allah atar. Peygamber görevlendirildiğini ispatlamak için mu‘cize gösterir, imam da gösterir. Peygamberin görevi dini tebliğ ile beraber uygulamak dolayısıyla dinde eksiklik olmaması için vahiy kaynağı yanında hatadan korunmuş yani masumdur. İmamın görevi de yeni gelişmeler karşısında dinî hükümleri yakinî kesinlikle belirlemek suretiyle korumak ve uygulamak olduğundan aynı gerekçeyle masum olduğu kabul edilir. Bu görev ve efdal olma gereği beraberinde en bilgili olma zorunluluğunu da getirmiş ve hatta imamın Peygamberle aynı kaynaktan bilgi aldığı dahi iddia edilmiştir.

Görülen odur ki İsnâ ‘Aşeriyye Şî‘a’sı imamı, Peygamberden sonra onun yetkileriyle donatılmış görevli olarak onunla denk otoriteye sahip olarak kabul etmekle beraber, bu anlayışın tarihi gerçeklerle uygunluğu konusunda pek bir şey söylememektedir.